

Економічні потреби та виробничі можливості суспільства

1. Економічні потреби, їх сутність і класифікація. Ієрархія потреб. Взаємозв'язок виробництва і потреб. Виникнення потреб із виробництва. Всезагальний закон зростання потреб.
2. Благо як засіб задоволення потреб. Матеріальні і нематеріальні блага
3. Економічні інтереси, їх сутність та види. Класифікація економічних інтересів
4. Фактори (ресурси) виробництва, їх характеристика. Плата за ресурси. Обмеженість економічних ресурсів.
5. Альтернативність використання ресурсів та необхідність раціонального вибору. Крива виробничих можливостей

2. Потреби, інтереси, стимули як зв'язуючі ланки між об'єктивними та суб'єктивними чинниками економічного життя

А.Маршалл класифікував потреби за парним критерієм:

- первинні (наприклад, потреба в їжі) та вторинні (наприклад, в освіті);
- абсолютні, або безумовні (наприклад, потреба в одязі) та відносні, обумовлені абсолютними потребами (в обладнанні для виготовлення одягу);
- вищі (наприклад, потреба в духовному розвитку) та нижчі (фізіологічні);
- позитивні і негативні (наприклад, потреба в наркотиках);
- нагальні (невідкладні) та відстрочені;
- загальні (їжа, одяг) та особливі, які виникають під впливом традицій та звичок, які склалися в суспільстві (національна кухня);
- звичайні та надзвичайні, обумовлені наприклад природними катаклізмами;
- індивідуальні та колективні;
- приватні та державні (наприклад, потреба в обороні).

А.Маслоу:

5. Потреби в самовираженні та самореалізації
4. Потреби в повазі до себе та в певному соціальному статусі
3. Соціальні потреби (соціальні контакти, духовна близькість тощо)
2. Потреби в безпеці і захисті (гарантії доходу, забезпеченості роботою, захищеності в старості та при втраті працездатності, охорона здоров'я і навколишнього середовища)
1. Фізіологічні потреби (їжа, вода, одяг, житло)

Економічні потреби можна також класифікувати наступним чином:

За характером виникнення:

- первинні (базові), пов'язані з самим існування людини: їжа, одяг тощо;
- вторинні, виникнення та зміна яких зумовлені розвитком цивілізації: інформація.

За засобами задоволення:

- матеріальні (потреби в матеріальних благах);
- нематеріальні (духовні потреби).

За нагальністю задоволення:

- першочергові (предмети першої необхідності);
- другорядні (предмети розкоші).

За можливостями задоволення:

- насичені, вгамовані (мають чітку межу і можливість повного задоволення);
- ненасичені, невгамовні (не можуть бути задоволені повністю, не мають меж насичення).

За участю у відтворювальному процесі:

- виробничі (потреби у засобах виробництва);
- невиробничі (потреби у споживчих благах).

За суб'єктами вияву:

- особисті (виникають і розвиваються у процесі життєдіяльності індивіда);
- колективні, групові (потреби групи людей, колективу);
- суспільні (потреби функціонування та розвитку суспільства в цілому).

За кількісною визначеністю та мірою реалізації:

- абсолютні (перспективні потреби, які мають абстрактний характер і є орієнтиром економічного розвитку);
- дійсні (формується залежно від досягнутого рівня виробництва і є суспільною нормою для певного періоду);
- платоспроможні (визначаються платоспроможним попитом);
- фактичні (задовольняються наявними товарами та послугами).

Важливий аспект дослідження економічних потреб - їхня суперечлива взаємодія з виробництвом, взаємодія між виробництвом і незадоволеними запитами

Зв'язок, взаємний вплив виробництва і потреб проявляються в таких моментах:

- виробництво створює продукти і пропонує їх споживачу, тобто вони призначені для споживання, задоволення економічних потреб. Виробництво - єдине джерело їхнього задоволення;
- виробництво, задовольняючи ту або іншу потребу, найчастіше породжує нові, розширює їхнє коло (припустимо, людина купила автомобіль, у неї з'явиться потреба в гаражі, бензині, технічному обслуговуванні і т.п.);
- нерідко потреби виникають із самого виробництва, ним породжуються, тобто виробництво є вихідним моментом потреб (створивши новий продукт, виробництво створює потребу в ньому). Наприклад, суспільна потреба в автомобілях, у телевізорах, у холодильниках і т.д. виникла лише на базі створення й організації достатньо масового їх виробництва;
- виробництво не тільки надає матеріал для задоволення потреби, але і впливає на способи споживання, а тим самим формує визначену культуру споживання.

Економічні потреби у свою чергу роблять істотний зворотний вплив на виробництво. Це знаходить вираження в таких моментах:

- потреби є внутрішньою спонукальною причиною і конкретним орієнтиром творчої діяльності.
- Потреба породжує ідеальний образ продукту й у цьому розумінні воно стимулює його створення і первинна стосовно виробництва, що задовольняє потребу.

Іншими словами, коли виробництво створює новий продукт, то після визнання цього продукту споживачем виникає потреба в ньому.

Отже, між виробництвом і економічними потребами існує тісний і суперечливий взаємозв'язок, що і є джерелом розвитку економічної системи і всього суспільства. Причому, в даному взаємозв'язку пріоритетною стороною є потреби

Благо як засіб задоволення потреб. Матеріальні і нематеріальні блага

Засоби задоволення людських потреб називаються благами.

Розрізняють такі блага:

- неекономічні (необмежені, їхні обсяги перевищують наявні людські потреби) та економічні (обмежені, обсяги яких менші за існуючі потреби);
- споживчі блага (товари та послуги, призначені для безпосереднього задоволення людських потреб) і виробничі блага (товари та послуги, призначені для виробництва споживчих благ);
- матеріальні блага (товари та послуги сфери матеріального виробництва) і нематеріальні блага (створюються у сфері нематеріального виробництва).

Споживчі блага класифікують за різними ознаками:

- особисті (споживаються індивідуально) та суспільні (неподільні, безоплатні, споживаються спільно);
- довгострокового і негайного використання;
- взаємозамінні (субститути) і взаємодоповнюючі (комплементи);
- дійсні і перспективні.

Товари мають матеріально-речову форму і застосовуються як для особистого споживання (одяг, продукти харчування, меблі, автомобілі і т. д.), так і для потреб виробництва (будівлі, споруди, техніка, технологія, сировина, матеріали, паливо і т.д.).

Послуги - це нематеріальний вид діяльності, який задовольняє певні потреби споживачів. Послуга корисна як діяльність, вона споживається в момент її виробництва. У процесі її надання не створюється новий продукт, а змінюється якість уже існуючого. Послуги не можуть транспортуватись або накопичуватись. Вони розрізняються за сферами надання (медичні, культурні, освітні, інформаційні, туристичні тощо) та за призначенням (особисті або комерційні).

Здатність споживчих благ задовольняти потреби людей називають **корисністю**. Термін „корисність” використовується для позначення того задоволення, яке отримують люди від споживання товарів або послуг.

- **Гранична корисність** (від англ. *marginal utility* – **MU**) –
- Спостереження за поведінкою споживача виявили, що кожна наступна одиниця блага приносить споживачу менше задоволення, ніж попередня. Це дало можливість німецькому економісту Герману Генриху Госсену сформулювати **закон спадної граничної корисності** (перший закон Госсена)

$$MU_X = \frac{\Delta TU}{\Delta X}$$

- Загальна величина задоволення, яку отримує споживач від всіх спожитих благ, називається **сукупною корисністю** (від англ. *total utility* – **TU**).
- Залежність сукупної корисності від кількості спожитих благ (набору благ) відображає функція:
- $TU = f(X, Y, Z, \dots)$,
- де $X, Y, Z, \dots$ – кількості спожитих одиниць благ.
- Для випадку споживання одного блага (X) функція сукупної корисності має вигляд: $TU = f(X)$.
- де X – кількості спожитих одиниць блага X .

Економічні інтереси, їх сутність та види. Класифікація економічних інтересів

Економічні інтереси являють собою об'єктивні, обумовлені відносинами власності спонукальні мотиви, стимули трудової діяльності, спрямовані на задоволення потреб кожного члена і суспільства в цілому. Економічні інтереси виступають формою прояву і реалізації економічних потреб. Інакше кажучи, економічні інтереси - це усвідомлені економічні потреби, спонукальні сили.

Економічні інтереси є:

- є формою вияву економічних потреб;
- відображають певний рівень та динаміку задоволення економічних потреб;
- спонукають економічних суб'єктів до діяльності для задоволення потреб

В ринковій економіці важливо відрізнити економічні інтереси трьох основних суб'єктів:

- економічні інтереси домашніх господарств спрямовані на максимізацію корисності благ з урахуванням існуючих цін та доходів;
- економічні інтереси підприємців спрямовані на максимізацію прибутку, зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності продукції;
- економічні інтереси держави спрямовані на реалізацію потреб суспільства в цілому.

У системі інтересів відокремлюють ключові (головні) і другорядні. З урахуванням об'єкта інтересів останні можна класифікувати як: морально-етичні, інтереси безпеки праці, інтереси умов праці, інтереси режиму праці і відпочинку, грошово-фінансові, майнові та ін.

З погляду часових аспектів інтереси розрізняють як поточні і перспективні. З позиції усвідомлення вони бувають істинні, помилкові, неправильні, фальшиві. Носіями інтересів є індивіди, групи, класи, соціальні прошарки, суб'єкти господарювання і т.д.

Мотиви та стимули

Термін "мотив" походить від латинського "movere", що означає "приводити в рух", "штовхати"

Тісний взаємозв'язок мотивів і потреб пояснюється передовсім схожістю сутностей. Потреби людини - це нестача чогось, мотиви - це спонукання людини до чогось.

Мотиви з'являються майже одночасно з виникненням потреб і проходять певні стадії, аналогічні стадіям формування потреб. Отже, мотив - це те, що породжує певні дії людини.

Мотив знаходиться "всередині" людини, має "персональний" характер, залежить від безлічі зовнішніх і внутрішніх стосовно людини чинників. Мотив не тільки спонукає людину до дії, а й визначає, що треба зробити і як саме здійснюватиметься ця дія.

Термін "стимул" (від лат. Stimulus - стрекало, батіг, пуга) означає спонукання до дії, спонукальну причину.

Отже, під стимулом розуміємо зовнішні спонукання, які мають цільову спрямованість.

Мотив - це також спонукання до дії, але в основі його може бути як стимул (винагорода, підвищення по службі, адміністративна ухвала - наказ, розпорядження тощо), так і особисті причини (почуття обов'язку, відповідальність, страх, благородство, прагнення до самовираження тощо).

Фактори (ресурси) виробництва, їх характеристика. Плата за ресурси.

- Під економічними ресурсами, або факторами виробництва розуміють усі природні, людські та виготовлені людиною ресурси, що використовуються для виробництва товарів і послуг.
- До них відносяться земля, сировинні ресурси, техніка і технологія, людські здібності тощо.

- *Праця* – це сукупність фізичних і духовних здібностей людей, які вони застосовують при виробництві тих чи інших благ. Цей фактор характеризується такими показниками: загальна чисельність працездатного населення, чисельність зайнятих у різних сферах економічної діяльності, рівень освіти, кваліфікації робочої сили, продуктивність праці тощо.

- Поняття *земля* як фактор виробництва охоплює не лише земельні ділянки як сільськогосподарські угіддя чи ділянки під будівництво, а й усі природні ресурси, які застосовуються у виробничому процесі: родовища корисних копалин, водоймища, ліси, природну сировину тощо.
- *Капітал, або інвестиційні ресурси* – це всі засоби виробництва, вироблені людиною (будівлі, споруди, верстати, машини, обладнання, інструменти, напівфабрикати, складські приміщення тощо) . Процес виробництва та нагромадження цих засобів називається інвестуванням.
- У загальнооекономічному розумінні поняття „ капітал ” охоплює не лише засоби виробництва, але й гроші, покладені в банк, цінні папери (акції та облігації, коштовності тощо).
- Як економічний ресурс воно означає лише реальний капітал, той, що безпосередньо бере участь у процесі виробництва.

Особливе значення для сучасного виробництва має специфічний економічний ресурс, який називається *підприємницькою діяльністю*. Підприємець має кілька функцій, які роблять його діяльність винятково важливою:

- він бере на себе ініціативу поєднання всіх інших ресурсів у єдиний виробничий процес, виступає каталізатором і рушійною силою виробництва;
- бере на себе відповідальність приймати основні рішення, визначає курс діяльності підприємства;
- він новатор, постійно турбується про оновлення і вдосконалення виробництва;
- він — людина, яка йде на ризик, ризикуючи не лише своїм часом, працею та діловою репутацією, але й вкладеним капіталом, як власним, так і своїх компаньйонів.

- Усі ці фактори виробництва комусь належать, і їх власники повинні отримати доходи від використання цих факторів у процесі виробництва. *Власник праці розраховує на дохід у вигляді заробітної плати, власник капіталу – на дохід у вигляді процента на вкладений капітал, власник земельних ресурсів – на ренту, а підприємець – на дохід у вигляді прибутку*
- Всі економічні ресурси (фактори виробництва) мають одну загальну властивість: вони або рідкісні, або наявні в обмеженій кількості. Ця рідкісність відносна і означає, що ресурсів, як правило, менше, ніж їх необхідно для задоволення потреб на даному етапі економічного розвитку.

Інформація та знання як новітні фактори суспільного виробництва

- Згідно А.Тофлеру, відбувається рух від економіки робочої сили до економіки сили мозку, і в новому суспільстві знання являються головним фактором виробництва. Якщо сировина була основним ресурсом доіндустріального суспільства, а капітал - індустріального, то постіндустріальне суспільство має принципово новий основний ресурс - інформацію і знання, а зрештою - інтелект людини
- Інформація та знання, які дозволяють знизити всі інші вкладення, необхідні для зростання національного багатства. Революційною постіндустріальною економіку робить той факт, що основні фактори можуть розглядатися як обмежені ресурси. А знання фактично невичерпні, можуть використовуватися одночасно різними компаніями, котрі використовуються для створення ще більших знань. Постійно відбувається відтворення знань та інформатизація основних ресурсів.

- Для постіндустріальної стадії характерне домінування виробництва послуг, причому послуг, пов'язаних, насамперед, з освітою, дослідженнями, управлінням і охороною здоров'я. Ця риса постіндустріального суспільства тісно пов'язана зі змінами в розподілі занять: спостерігається зростання інтелігенції, професіоналів і "технічного класу" (така тенденція виявляється в змінах структури зайнятості, які відбуваються в індустріальний період).
- Якщо індустріальне суспільство є організацією машин і людей для виробництва речей, то центральне місце в постіндустріальному суспільстві, по Д.Беллу, займає знання. Причому найважливіше значення для організації рішень та здійснення змін набуває центральна роль теоретичного знання, яке передбачає першість теорії над емпіризмом і кодифікацію знань в абстрактних системах символів, які можуть використовуватися для інтерпретації різних, постійно змінюваних сфер досвіду .

Альтернативність використання ресурсів та необхідність раціонального вибору.

- Кількість ресурсів є обмеженою, тому виробники повинні вибирати, які товари і послуги вони будуть виробляти .
- При виборі, який саме товар виготовляти, ми порівнюємо їхню альтернативну вартість.
- Альтернативна вартість – це витрати на виробництво товару, оцінені з точки зору втраченої можливості їх використання на інші цілі. Їх можна виміряти кількістю одиниць альтернативного товару, яким ми пожертвували, або як різницю між прибутком, який можна було б отримати при найбільш вигідному зі всіх альтернативних способів використання ресурсів, і реально отриманим прибутком.

Економічна ефективність – це така ситуація, в якій при заданих ресурсах і технології неможливо виготовити більшу кількість одного товару, не жертвуючи при цьому можливістю випускати інші товари.

Інакше кажучи, для досягнення економічної ефективності необхідно:

- щоб усі ресурси були повністю зайняті у процесі виробництва;
- щоб існував повний обсяг виробництва;
- виробництво базується на високому рівні техніки та технології.

- Повна зайнятість означає, що всі ресурси повинні використовуватись повністю і тільки на виробничі цілі.
- Повний обсяг виробництва означає, що при даному рівні техніки і технології вже неможливо з даних ресурсів випустити більше продукції.
- Рівень техніки і технології повинен відповідати його галузевим стандартам на даний період часу.

Допустимо, що економіка працює ефективно, і спробуємо показати, як при даних виробничих можливостях суспільство розв'язує проблему економічного вибору.

- Для цього зробимо кілька припущень:
- повна зайнятість усіх ресурсів;
- повний обсяг виробництва;
- кількість і якість ресурсів незмінна;
- технологія незмінна;
- виробляються тільки два товари (хліб і верстати).

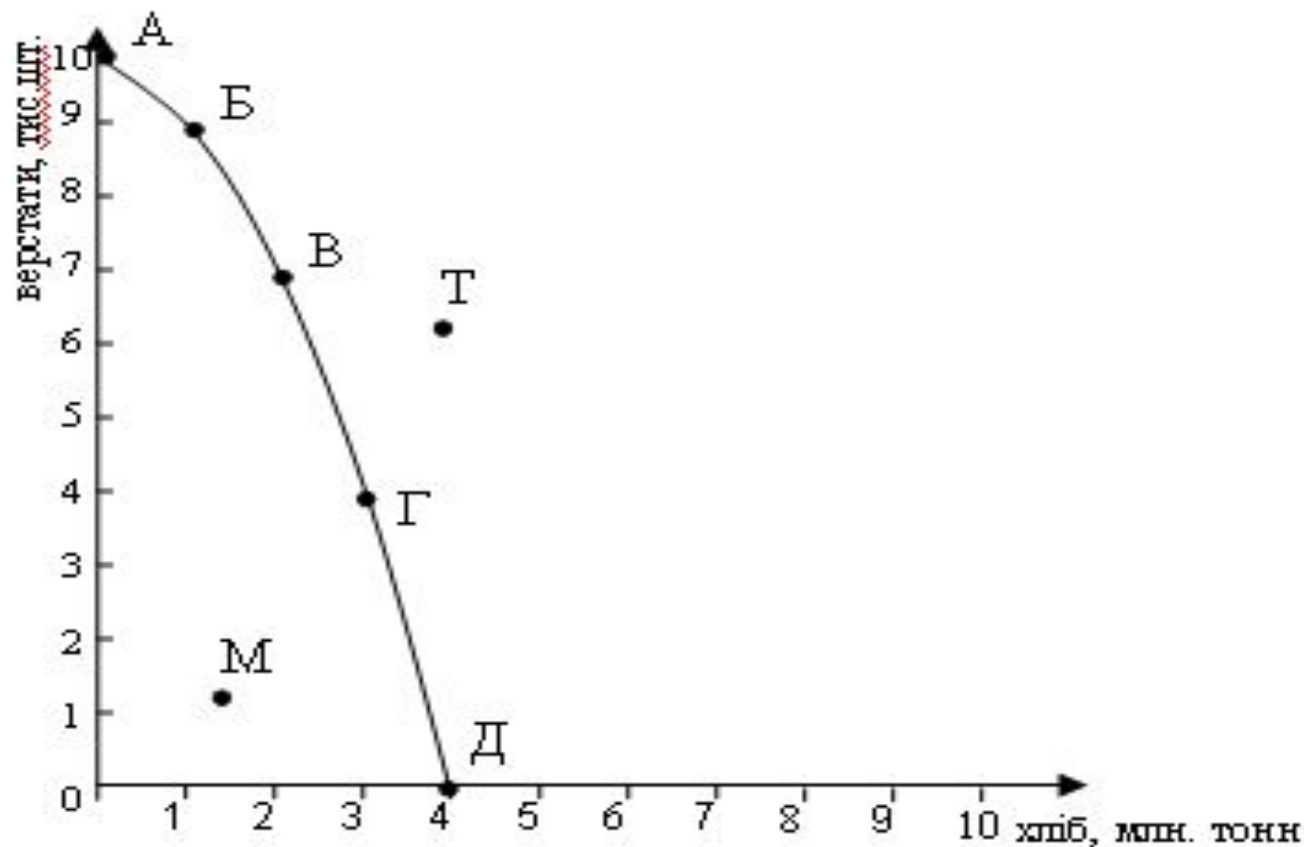
За таких умов збільшення виробництва хліба можливе лише при зменшенні виробництва верстатів.

Припустимо, що є декілька альтернативних варіантів виробництва цих двох товарів

Альтернативні варіанти виробництва хліба та верстатів

Види товарів	Можливості виробництва хліба і верстатів при повній зайнятості ресурсів (дані умови)				
	А	Б	В	Г	Д
Верстати, тис. шт.	10	9	7	4	0
Хліб, млн. тонн	0	1	2	3	4

Покажемо ці альтернативи за допомогою графіка

Крива виробничих можливостей

- При побудові графіка кривої виробничих можливостей ми прийняли низку припущень. Однак у реальному житті постійно відбуваються зміни: з'являється нова техніка і технологія, люди знаходять більш раціональні способи використання ресурсів, самі ресурси можуть змінюватись як кількісно, так і якісно, суспільство повністю відмовляється від виробництва одних товарів і починає виготовляти абсолютно інші.

- Економічне зростання – це процес розширення виробничих можливостей суспільства. На графіку його можна позначити зміщенням кривої виробничих можливостей вправо. Розширення виробничих можливостей, або економічне зростання, можливе двома шляхами:
- Збільшенням кількості економічних ресурсів. Це можливо, наприклад, при зростанні чисельності працездатного населення, відкритті нових родовищ корисних копалин, розширенні виробничих площ тощо. Таке зростання називають *екстенсивним*.
- За рахунок підвищення якості ресурсів без додаткового приросту їх кількості. Сюди відноситься застосування більш кваліфікованої робочої сили, заміна техніки і технології, поліпшення підприємницьких заходів керівників тощо. Ці фактори характеризують *інтенсивний* тип економічного зростання.

Дякую за увагу!

